

หน่วยที่ 5

คุณธรรมและจริยธรรมในตนเองและการอยู่ร่วมกันในสังคม

ชุดวิชา 000142 คุณค่าชีวิต

หน่วยที่ 5 คุณธรรมและจริยธรรมในตนเองและการอยู่ร่วมกันในสังคม

ผู้เขียน ดร. วิไลลักษณ์ ชินะจิตร ภาควิชาพืชสวน คณะเกษตรศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ตอนที่

1. ความหมายของคุณธรรมและจริยธรรม
2. คุณธรรมและจริยธรรมที่ควรมีในตนเอง
3. การอยู่ร่วมกันในสังคม

แนวคิด

5.1 คุณธรรมและจริยธรรมในตนเอง

คุณธรรมและจริยธรรมที่ควรมีในตนเองเพื่อให้เกิดความสุข ความเจริญก้าวหน้าของชีวิต ซึ่งได้แก่ การไม่คบคนพาล การคบบัณฑิต การบูชาคนที่ควรบูชา การอยู่ในที่ที่เหมาะสม การมีบุญวาสนามาก่อน การตั้งตนชอบ การเป็นพหูสูต การมีศิลปะ การมีวินัย การมีวาจาสุภาพดี การบำรุงเลี้ยงดูบิดามารดา การเลี้ยงดูบุตร การสงเคราะห์ภรรยา (สามี) การทำงานไม่ดั่งค่าง การบำเพ็ญทาน การประพฤติธรรม การสงเคราะห์ญาติ การทำงานไม่มีโทษ การงดเว้นจากบาป การสำรวมจากการดื่มน้ำเมา การไม่ประมาทในธรรม การมีความเคารพ การมีความถ่อมตน การมีความสันโดษ การมีความกตัญญู การฟังธรรมตามกาล การมีความอดทน การเป็นคนว่าง่าย การเห็นสมณะ การสนทนาธรรมตามกาล การบำเพ็ญตบะ การประพฤติพรหมจรรย์ การเห็นอริยสัจจ์ การประครองใจให้หยุดนิ่ง การมีความหนักแน่น ความไม่เศร้าหมอง การที่มีจิตปราศจากธุลี การมีจิตเกษม

5.2 การอยู่ร่วมกันในสังคม

การที่คนเราจะอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุขนั้นต้องมีคุณธรรมและจริยธรรมในตนเอง และยังต้องปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับตำแหน่งหรือสถานะของตน ดังนั้นถ้าจะถือเอาตนเองเป็นศูนย์กลางแล้ว คนรอบข้างที่มีความสัมพันธ์กับเราก็สามารถแบ่งได้ 6 กลุ่มหรือเปรียบเสมือน 6 ทิศ คือ

1. ทิศเบื้องหน้า หรือ กลุ่มที่ 1 เป็นผู้ที่มีความสัมพันธ์กับเราในฐานะผู้ให้กำเนิด คือเป็นมารดาบิดาของเรา และสมมุติชื่อว่า ทิศเบื้องหน้า เพราะมีอุปการะคุณแก่เรามาก่อน
2. ทิศเบื้องขวา หรือ กลุ่มที่ 2 มีความสัมพันธ์กับตัวเราในฐานะผู้ให้การอบรมสั่งสอน ได้แก่ ครูบาอาจารย์ สมมุติชื่อว่า ทิศเบื้องขวา เพราะสมควรแก่ของที่เรานำไปบูชาหรือมอบให้

3. ทิศเบื้องหลัง หรือ กลุ่มที่ 3 มีความสัมพันธ์กับเราในฐานะที่ปรึกษาและคู่คิดใกล้ชิดที่สุด คือเป็นภรรยา หรือสามีของเรา สมมุติชื่อว่า ทิศเบื้องหลัง เพราะสามารถติดตามเราอย่างใกล้ชิด
4. ทิศเบื้องซ้าย หรือ กลุ่มที่ 4 มีความสัมพันธ์กับเราในฐานะผู้ร่วมงาน ร่วมอาชีพคุ้นเคย รักใคร่นับถือ คือเป็นมิตรสหาย สมมุติชื่อว่าทิศเบื้องซ้าย เพราะช่วยคุ้มครอง ป้องกันให้เรามีความสุข เป็นที่พึ่งเมื่อมีทุกข์
5. ทิศเบื้องล่าง หรือ กลุ่มที่ 5 มีความสัมพันธ์กับเราในฐานะผู้ช่วยงานและการประกอบอาชีพของเรา สมมุติชื่อว่า ทิศเบื้องล่าง เพราะเป็นผู้อยู่ได้บังคับบัญชาหรือลูกจ้างของเรา
6. ทิศเบื้องบน หรือ กลุ่มที่ 6 มีความสัมพันธ์กับเราในฐานะให้การอบรมสั่งสอนศีลธรรม ได้แก่ สมณพราหมณ์ สมมุติชื่อว่า ทิศเบื้องบน เพราะตั้งอยู่ด้วยคุณธรรม

วัตถุประสงค์

หลังจากศึกษาหน่วยที่ 5 แล้ว

1. สามารถอธิบายความหมายของคุณธรรมและจริยธรรมได้
2. สามารถวิเคราะห์ตนเองได้ว่ามีคุณธรรมจริยธรรมข้อใดบ้าง
3. สามารถวิเคราะห์บุคคลอื่นได้ว่ามีคุณธรรมจริยธรรมข้อใดบ้าง
4. สามารถใช้หลักคุณธรรมและจริยธรรมมาวิเคราะห์ปัญหาสังคมบางปัญหาที่กำหนดให้ได้
5. สามารถใช้หลักคุณธรรมและจริยธรรมมาใช้ตัดสินปัญหาที่กำหนดให้ได้
6. สามารถใช้หลักคุณธรรมและจริยธรรมมาใช้ในการนำเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาที่กำหนดให้ได้
7. สามารถวิเคราะห์ตนเองและผู้อื่นในด้านการทำหน้าที่ตามตำแหน่งของทิศทั้ง 6 ได้

กิจกรรมการเรียนรู้

1. กิจกรรมที่ 1 การวิเคราะห์คุณธรรมและจริยธรรมในตนเองตามใบงาน 5.1
2. กิจกรรมที่ 2 การวิเคราะห์ตนเองในด้านการทำหน้าที่ตามตำแหน่งของทิศทั้ง 6 ตามใบงานที่ 5.2
3. กิจกรรมที่ 3 การวิเคราะห์คุณธรรมจริยธรรมที่มีในบุคคลอื่นตามใบงานที่ 5.3.
4. กิจกรรมที่ 4 การวิเคราะห์และตัดสินปัญหาสังคมโดยใช้หลักคุณธรรมและจริยธรรม ตามใบงานที่ 5.4

สื่อการสอน

1. เอกสารประกอบการสอนหน่วยที่ 5
2. ใบงานที่ 5.1, 5.2, 5.3, 5.4
3. สื่ออิเล็กทรอนิกส์ทุกประเภท

หนังสืออ่านประกอบ

1. คัมภีร์กวีกฤตชาติ โดย พระภวานาวิริยคุณ (เผด็จ ทัตตชีโว)

2. มงคลชีวิต ฉบับ “ทางก้าวหน้า” โดย พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ
  3. ชีวิตและการรู้จักตนเอง
  4. วิวัฒนาการแห่งความคิด (ภาคมนุษย์และมนุษยชาติ)
  5. ปรัชญาทั่วไป (มนุษย์ โลกและความหมายของชีวิต)
  6. พุทธธรรม
  7. ชีวิตนี้มหัศจรรย์ยิ่งนัก
  8. โทนี บูซาน: *พลังความฉลาดเชิงจิตวิญญาณ*. (สำนักพิมพ์ขวัญข้าว, มีนาคม 2548)
  9. ประเวศ วะสี: *ศักดิ์ศรีแห่งความเป็นคน ศักยภาพแห่งการสร้างสรรค์* (สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, มีนาคม 2541)
  10. พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต): *ธรรมบุญชีวิต : พุทธจริยธรรม เพื่อชีวิตที่ดีงาม* (กองทุนอริยมรรค, 2545)
  11. ลอเรนซ์ จี โบลท์: *งานแห่งชีวิต คู่มือแสวงหาวิสัยทัศน์และเป้าหมายเพื่อการสร้างสรรค์* (สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, สิงหาคม 2545)
  12. De Bono, Edward: *De Bono's Thinking Course* (Facts on File, 1994)
  13. De Bono, Edward: *The Six Values Medals* (Random House, 2005)
  14. หนังสือพิมพ์ต่าง ๆ ที่มีเรื่องเกี่ยวกับปัญหาทางสังคม
- (หมายเหตุ ให้นักศึกษาหาอ่านเพิ่มเติมได้จากรายการหนังสือที่เป็นบรรณานุกรมของแต่ละหน่วย)

การประเมินผล

1. ประเมินผลจากใบงาน
2. ประเมินผลจากการร่วมทำกิจกรรมกลุ่ม
3. ประเมินผลจากการนำเสนอผลงานกลุ่ม

หน่วยที่ 5

คุณธรรมและจริยธรรมในตนเอง และการอยู่ร่วมกันในสังคม

ความหมายของคุณธรรมและจริยธรรม

ความหมายของ จริยธรรม

จริยธรรม หมายถึง ข้อที่ควรประพฤติปฏิบัติ เป็นธรรมะทางใจที่ควบคุมพฤติกรรม ความประพฤติที่ดีที่ชอบที่ถูกที่ควร เป็นเรื่องของความรู้สึกในการพัฒนาตนเอง ที่มุ่งหมายให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ดำรงชีวิตอยู่อย่างบริบูรณ์เปี่ยมไปด้วยความดีทั้งกายวาจาและใจ

จริยะหรือ จริยา คือ ความประพฤติ การกระทำ เมื่อสมาสกับคำว่า ธรรม หรือ ธรรมะ จึงเป็นความประพฤติที่ถูกต้องตามครรลองครองธรรม ชอบธรรม เป็นธรรมชาติ

จริยธรรมเป็นเรื่องสำคัญในการทำงาน ควบคู่กับ วินัย อันเป็นข้อห้ามหรือข้อบังคับให้ต้องปฏิบัติสำหรับข้าราชการก็ให้เป็นไปตามระเบียบของทางราชการ

ดังนั้น จริยธรรม จึงเป็นความประพฤติ การกระทำและความคิดที่ถูกต้องดีงาม รวมถึงการทำหน้าที่ของตนให้ครบถ้วนสมบูรณ์ เว้นในสิ่งที่ควรละเว้น ประกอบการและดำรงชีวิตอย่างฉลาด ด้วยสติและปัญญา รู้เหตุรู้ผลรู้กาลเทศะ กระทำทุกอย่างด้วยความรอบคอบ เสียสละอุทิศตน มุ่งมั่นและบากบั่น

ความหมายของ คุณธรรม

คุณธรรมเป็นเรื่องนามธรรม เป็นเรื่องของความดี ที่ยากจะให้คำจำกัดความ และมีมากมายต่างทัศนะต่างระดับ จนถึงขั้นพรหมจรรย์ อันเป็นคุณธรรมชั้นสูงของผู้ที่เป็นเทพชั้นพรหม เพื่อให้บรรลุถึงขั้นโลกุตระธรรม

อย่างไรก็ตาม ขอบที่คุณธรรมพื้นฐานมาเป็นอย่างดี ดังพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เมื่อ ๕ เมษายน ๒๕๒๕ ที่ทรงพระราชทานไว้ว่า

"ประการแรก คือ การรักษาความสัตย์ ความจริงใจต่อตนเอง ที่จะประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม

ประการที่สอง คือ การรู้จักข่มใจตนเอง ที่จะประพฤติปฏิบัติอยู่ในความสัตย์ความดีนั้น

ประการที่สาม คือ การอดทน อดกลั้น และอดออม ที่จะไม่ประพฤติล่วงความสัตย์สุจริต ไม่ว่าจะด้วยเหตุประการใด

ประการที่สี่ คือการรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริต และรู้จักสละผลประโยชน์ส่วนน้อยของตนเพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง

คุณธรรมสี่ประการนี้ ถ้าแต่ละคนพยายามปลูกฝังและบำรุงให้เจริญงอกงามขึ้น โดยทั่วกันแล้ว จะ

ช่วยให้ประเทศชาติ บังเกิดความสุขร่มเย็นและมีโอกาสที่จะปรับปรุงพัฒนาให้มั่นคงก้าวหน้าต่อไป ได้ดังประสงค์ "

คุณธรรมและจริยธรรมในตนเอง

ความคิดของมนุษย์เป็นปฏิกิริยาไฟฟ้าและชีวเคมี ที่สื่อข้อความผ่านสมอง เปรียบได้กับการเดินเข้าไปที่รก หากเดินบ่อยๆเราจะเดินได้ง่ายยิ่งขึ้นและไม่หลงทาง โอกาสที่ความคิดจะเป็นจริงจึงเป็นไปได้ง่ายขึ้น ความคิดด้านลบจะส่งผลต่อด้านลบมากยิ่งขึ้น ส่วนความคิดด้านบวกก็จะส่งผลดีต่อสุขภาพ ความเป็นไปได้ ความคิดสร้างสรรค์และสิ่งอื่นๆอีกมากให้ดีขึ้นตามไปด้วย กฎเกณฑ์นี้คล้ายกับกฎเกณฑ์ของคุณธรรม ถ้าคุณธรรมของเราเป็นไปในทางไม่สร้างสรรค์ในด้านสุขภาพและความเป็นอยู่ของตนเองและผู้อื่น คุณก็จะเพิ่มความเป็นไปได้ว่าชีวิตของคุณและผู้อื่นก็ไม่ประสบผลดีเช่นกัน แต่ในทางตรงข้ามถ้าคุณธรรมของคุณเป็นไปในทางสร้างสรรค์ ก็จะทำให้คุณและผู้อื่นประสบแต่ความดีไปด้วย

คุณธรรมและจริยธรรมที่ควรพึงมีในตนเองเพื่อให้เกิดความสุข ความเจริญก้าวหน้าของชีวิตซึ่งรวบรวมไว้เป็นข้อ ๆ ดังนี้ คือ

1. การไม่คบคนพาล คนชั่ว คนเลว

คนพาล คือคนที่ชอบคิด พุด และทำชั่วเป็นปกติ ซึ่งมีอยู่ 2 ประเภท คือ คนพาลภายนอก ได้แก่คนพาลทั่วไป และคนพาลภายในก็คือตัวเราเอง การที่เราคิดชั่ว พุดชั่ว และทำชั่ว เพื่อความสุข ความเจริญก้าวหน้าของชีวิตแล้วเราควรหลีกเลี่ยงห่างออกไปจากคนพาล ไม่คบค้าสมาคมกับคนเหล่านี้ และยังเป็นการป้องกันไม่ให้เราเป็นคนพาลเสียเองอีกด้วย เนื่องจากนิสัยไม่ดี ความเห็นผิด ๆ ทั้งหลายจากคนพาลที่เราเข้าไปอยู่ใกล้จะมาติดต่อเราเข้า อีกทั้งยังเป็นการป้องกันไม่ให้เราถูกคนพาลกลั่นแกล้งทำร้ายเอาได้

2. การคบบัณฑิต

บัณฑิต คือ คนดี คนที่คิด พุดและทำในสิ่งที่ดี ๆ เป็นปกติ คำว่าบัณฑิตในที่นี้ไม่ได้หมายถึงผู้ที่มีเพียงปัญญาเท่านั้น แต่รวมหมายถึงคนที่คิดดี พุดดี และทำดี ไม่ว่าจะคน ๆ นั้น จะมีการศึกษาระดับใด จะรวยหรือจน การคบคนดีจะทำให้เรามีจิตใจดี มีปัญญา หนักแน่น มีเหตุผล มีความรู้เห็นไปตามความจริง คือ สิ่งผิดไม่ดีไม่งามก็เห็นว่าผิดไม่ดี สิ่งใดถูก สิ่งใดดีงาม ก็เห็นว่าสิ่งนั้นดี สิ่งนั้นงาม การคบคนดีจะทำให้ทำความดีตามไปด้วย ทำให้เป็นที่ยกย่องของคนทั่วไป มีความสุข เจริญก้าวหน้า และปลอดภัย

3. การบูชาบุคคลที่ควรบูชา

การบูชา คือ การเลื่อมใส ยกย่อง เชิดชูด้วยกิริยาอาการสุภาพที่เราแสดงต่อผู้ที่ควรบูชาทั้งต่อหน้าและลับหลัง สามารถทำได้ 3 ทาง คือ ทางกาย วาจา (เช่นการกล่าวยกย่องสรรเสริญ คุณงามความดี) และใจ (เช่น การระลึกนึกถึงคำสอนของท่าน)

บุคคลที่ควรบูชา คือ บุคคลที่มีคุณค่าควรแก่การระลึกถึงและยึดถือเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตาม เช่น บิดา มารดา ครู อาจารย์ พระมหากษัตริย์ พระศาสดาของศาสนาต่าง ๆ การบูชาบุคคลที่ควรบูชาเพื่อประคับประคองนิสัยที่ดีในตัวให้เจริญงอกงามขึ้น บุคคลที่ควรบูชาจะเป็นแบบอย่างที่ดีให้เราดูและปฏิบัติตาม เป็นหลักใจของเราทีเดียว การบูชาบุคคลที่ควรบูชา จึงเป็นการยกย่อง ชมเชย เชิดชู ระลึกถึงคำสั่งสอนหรือการปฏิบัติตามคำสั่งสอนของบิดา มารดา ครู อาจารย์ พระมหากษัตริย์ พระศาสดา บุคคลที่ทำความประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติ

4. การอยู่ในสถานที่ที่ดี มีสิ่งแวดล้อมดี เป็นถิ่นที่เหมาะสม

ถิ่นที่เหมาะสม คือ สถานที่ดี มีสิ่งแวดล้อมดี ไม่เป็นพิษเป็นภัยแก่สุขภาพกาย และ ใจ ประกอบกิจการงานที่ดีให้เจริญก้าวหน้าได้โดยง่าย สร้างความดีได้ง่าย การอยู่ในถิ่นที่เหมาะสม จะทำให้ได้รับความสุขกาย สุขใจ มีความเจริญก้าวหน้า

5. การมีบุญวาสนามาก่อน คือสร้างบุญมาดี ทั้งบุญเก่า บุญใหม่ บุญเก่าที่ทำมาในอดีตชาติ ก็ทำให้เป็นคนมีร่างกายแข็งแรง สติปัญญาเฉลียวฉลาด ไหวพริบปฏิภาณไว อารมณ์แจ่มใส เบิกบาน มีบุญคอยส่งอยู่ จะร่ำเรียนเขียนอ่าน ทำการงานอะไรก็ก้าวหน้าได้เร็วขึ้น การตั้งใจยันหมั่นเพียร หมั่นทำทาน รักษาศีลเจริญภาวนา ก็จะคอยช่วยหนุนอีกชั้นหนึ่ง ซึ่งเมื่อรู้คุณธรรมข้อนี้ ก็จะทำให้ตั้งสมความดี ไม่คิดทำความชั่ว มีการบริจาคทรัพย์สิ่งของแก่ผู้ที่ควรให้หรือผู้ที่เดือดร้อน สรรวมการกระทำ คำพูดและใจให้เรียบร้อยไม่สร้างความสะดวกให้แก่ตนเองและผู้อื่น ศีลยาธรรม มีความเคารพอ่อนน้อม ช่วยเหลือผู้อื่นที่เดือดร้อน

6. การตั้งเป้าหมายชีวิตที่ถูกต้อง แน่นนอน ไม่เปลี่ยนแปลงง่าย เช่น การตั้งเป้าหมายไว้ว่าจะเป็นคนครุ เป็นแพทย์ เป็นวิศวกร เป็นนักธุรกิจ หรืออะไรก็ได้โดยต้องเป็นอาชีพที่สุจริต ไม่เป็นคนโลเล ปล่อยตัวเองไปตามดวง วันนี้อาจเป็นแพทย์ พรุ่งนี้เปลี่ยนใจเป็นวิศวกร ดีกว่า มะรืนเปลี่ยนใจอีกแล้วจะเป็นนักธุรกิจ อย่างนี้ล้มเหลวทั้งชาติ คนที่ตั้งใจชอบจะทำให้มีเป้าหมาย จะชวนขวยหาความรู้ ฝึกฝีมืออะไรก็ทำไปตามเป้าที่วางเอาไว้ เมื่อมีเป้าหมายอย่างนี้แล้วก็ย่อมมีความกระตือรือร้น สามารถทุ่มเทพลังความสามารถของตน เพื่อฝึกตัวเองให้บรรลุเป้าหมายนั้นได้อย่างเต็มที่ ไม่เปะปะ จะมีความพร้อมในการฝึกตัวเองสูง

7. การเป็นผู้ที่มีความรอบรู้และหมั่นแสวงหาความรู้อยู่ตลอดเวลา มนุษย์ได้ชื่อว่าเป็นสัตว์ที่ประเสริฐสุด เพราะสามารถฝึกตนให้บำเพ็ญประโยชน์ทั้งแต่ตนเองและสังคมได้เต็มที่ เราจึงต้องฝึกตัวเองให้เป็นผู้ที่มีความรอบรู้ และหมั่นใฝ่หาความรู้

8. มีความฉลาดในการทำงาน และ การดำรงชีวิต ซึ่งได้แก่ การฝึกตนเองให้เป็นคนช่างสังเกต ทำงานทุกอย่างให้ดีที่สุด ด้วยความประณีต ละเอียด ปรับปรุงงานให้ดีขึ้นเสมอ ไม่ทำอย่าง ชู้ย ๆ ขอไปที
9. การมีวินัย
วินัย หมายถึง ระเบียบ กฎเกณฑ์ ข้อบังคับ สำหรับควบคุมความประพฤติทางกาย วาจา ของคนในสังคมให้เรียบร้อยดีงาม เป็นแบบแผนอันหนึ่งอันเดียวกัน จะได้อยู่ร่วมกันด้วยความสุขสบาย ไม่กระทบกระทั่งซึ่งกันและกัน เราจึงต้องฝึกตัวเองให้เป็นคนมีวินัย เคารพ ต่อกฎระเบียบของหมู่คณะ และวินัยของตนเอง รู้จักควบคุมตนเองให้นำความรู้ ความสามารถไปใช้ในทางที่ถูก “ฉลาดใช้”
10. การมีวาจาดี คนเราต่อให้มีฝีมือดีแค่ไหน มีความรู้ความสามารถสูง แต่ถ้าพูดไม่เป็น เข้าที่ ไหนบ่อนแตกที่นั่น พูดจาไม่เข้าหูคนก็ไม่มีความต้องการ เราจึงต้องฝึกตัวเองให้มีวาจาสุภา สิต รู้จักควบคุมวาจา พูดเป็น “ฉลาดพูด”
11. การมีความกตัญญูรู้คุณบิดามารดา บำรุงบิดามารดา เลี้ยงดูปรนนิบัติท่านให้ได้รับความ สุขสบาย ซึ่งจะทำให้มีความเจริญก้าวหน้า มีความสุข มีลูกก็จะได้ดีเพราะเป็นต้นแบบที่ดี ให้กับลูก ได้รับการยกย่องสรรเสริญ มีลาภแคล้วคลาดจากภัย
12. การเลี้ยงดูบุตร (กรณีบุคคลที่มีครอบครัวแล้ว) รู้จักวิธีเลี้ยงดูให้เป็นคนดี เป็นลูกแก้วนำ ชื่อเสียงเกียรติภูมิมาสู่พ่อแม่ วงศ์ตระกูล
13. การสงเคราะห์ภรรยา (สามี) (กรณีบุคคลที่มีสามีหรือภรรยาแล้ว) สามีภรรยาจะต้องรู้วิธี ปฏิบัติตัวต่อกัน มีความเกรงอกเกรงใจ เคารพให้เกียรติกัน ไม่นอกใจกัน ซึ่งจะเป็นการ สร้างสายสัมพันธ์ของคนในครอบครัวให้อบอุ่นแน่นแฟ้น ครอบครัวจะมีแต่ความร่มเย็น เพียงย่างเท้าเข้าบ้านก็มีความสุขใจแล้ว เข้าบ้านก็เหมือนขึ้นสวรรค์
14. การทำงานไม่คั่งค้าง ต้องทำงานให้เสร็จ ไม่ปล่อยทิ้งไว้จนพอกพูนดังคำกล่าวที่ว่าดินพอก หางหมู โดยเฉพาะนักศึกษาที่ได้รับมอบหมายให้ทำงาน ทำการบ้าน หรือทำรายงานแล้ว ปล่อยปละละเลยไม่รีบทำให้เสร็จงานเก่ายังไม่ได้ทำ หรือยังทำไม่เสร็จ ก็ได้งานใหม่เข้ามา อีกแล้ว ทำให้งานล้นมือจนทำไม่ทันตามเวลา จึงเป็นเหมือนดินพอกหางหมู ซึ่งจะเห็นว่า สาเหตุมักจะมาจากความขี้เกียจและการผลัดวันประกันพรุ่ง พรุ่งนี้จะทำ พรุ่งนี้ตลอดจึงไม่มีวันนี้เสียที การทำงานไม่คั่งค้างจะทำให้การเรียนดี มีความเข้าใจ และประสบความสำเร็จ
15. การให้ทาน คือการรู้จักสละทรัพย์สินสิ่งของที่เหมาะสมของตนแก่ผู้ที่สมควรได้รับ เป็นการ กำจัดความตระหนี่ สร้างสมบุญกุศล ทำให้ใจของเราสูงขึ้นและเป็นการสร้างสันติสุขแก่ มวลมนุษยชาติ
16. การประพฤติตนให้อยู่ในกรอบของความถูกต้องและความดีงาม ทั้งปรับปรุงพฤติกรรม ของตนให้ดีสมกับที่เกิดเป็นคนและให้มีความเที่ยงธรรม ไม่ลำเอียง

17. **การช่วยเหลือญาติพี่น้องและบุคคลอื่น (การสงเคราะห์ญาติ)** คือการช่วยเหลือทั้งญาติสายโลหิตเดียวกัน ทั้งพี่ ป้า น้า อา ลุง หลาน ฯลฯ รวมทั้งผู้รู้จักคุ้นเคยกัน ญาติร่วมจังหวัด ญาติร่วมประเทศ ญาติร่วมโลก เป็นการสร้างเสริมความสามัคคี ความเป็นปึกแผ่นของสังคมให้เกิดขึ้น
18. **การทำงานที่ไม่มีโทษ** หมายถึงการทำงานที่สุจริต ไม่เป็นพิษเป็นภัยแก่ใคร ไม่ทำให้ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อน รวมทั้งงานที่มีประโยชน์ต่อส่วนรวม เช่น งานสาธารณกุศล งานสาธารณประโยชน์ และงานสังคมสงเคราะห์ต่าง ๆ
19. **การงดเว้นจากการทำบาป ทำชั่ว**
 บาป หมายถึง สิ่งที่ทำให้จิตเสียคือมีคุณภาพต่ำลงนั่นเอง คนที่ยังทำบาปสารพัดอยู่ไม่ยอมเลิก (เช่นการฆ่าสัตว์ การลักขโมยของ ๆ ผู้อื่น การเป็นชู้กับภรรยาหรือสามีคนอื่น การพูดโกหก พูดยุยงให้เขาทะเลาะกัน การดื่มเหล้า การเสพย์สิ่งเสพติด เป็นต้น) การทำบาปจะทำให้เราไม่มีทางที่จะฝึกใจได้เลย เพราะบาปนั้นจะมาหลุมใจ ทำให้ใจเสียคุณภาพ รองรับธรรมะไม่ได้ ดังนั้นสำหรับผู้ที่ต้องการฝึกใจ อะไรที่เป็นความชั่วที่ทำไปแล้ว ทำให้ใจของเราเศร้าหมอง เสียคุณภาพอันดีไป ที่เคยทำอยู่ก็จะต้องงดเสีย หักดิบเลิกทำกันเลย ที่ไม่เคยทำก็จะต้องละเว้นไม่ยอมทำโดยเด็ดขาด
20. **การไม่ดื่มน้ำเมา** เพราะของมีนเมาเสพติดทั้งหลายจะทำให้เราขาดสติ และใจที่ขาดสตินั้นก็ไม่สามารถฝึกได้ จะผลาญทุกสิ่งทุกอย่าง ผลาญทรัพย์ ผลาญไมตรี ผลาญสุขภาพ ผลาญเกียรติยศ ผลาญศักดิ์ศรี ผลาญสติปัญญา
21. **การมีสติกำกับตัวอยู่เสมอ** ไม่ว่าจะคิด พูด ทำสิ่งใด ๆ ไม่เป็นไปในทางเสื่อม ไม่ยอมพลาดในการทำความคิด ผู้ที่ประมาทมักจะปล่อยชีวิตไปตามยถากรรมคิดแต่ว่า “ไม่เป็นไร ไม่เป็นไร เรายังอายุน้อยอยู่ รอก่อน ๆ ค่อยทำความดี” หรือ “ไม่เป็นไรหรอกน่า เรายังมีชีวิตอีกนาน ทำเมื่อไรก็ได้” เขาเหล่านี้เมาแล้วอยู่ในความเป็นหนุ่มสาว ในความไม่มีโรค ในความคิดยังไม่ตาย จึงไม่ยอมทำความดี ส่วนผู้ที่ไม่ประมาทในธรรม จะคิดเสมอว่าคนเราอาจป่วยขึ้นมาเมื่อใด หรือตายเมื่อไหร่ก็ไม่รู้ มัจจุราชไม่มีเครื่องหมายนำหน้า ไม่มีการบอกก่อน เพราะฉะนั้นจึงไม่ประมาท รีบชวนชายสร้างบุญกุศล
22. **การมีความเคารพ (ผู้อื่น)** คือการรู้และตระหนักถึงคุณความดีที่มีอยู่จริงของผู้อื่น ใครมีข้อดีอะไรก็รู้ ทำให้รู้ว่าเข้าไปหาคุณธรรมได้จากใคร คนที่ไม่มีความเคารพ จะเป็นคนที่มองใครก็ไม่เห็นมีอะไรดี เลวไปหมดก็เลยไม่สามารถหาธรรมะใส่ตัวได้ เพราะเมื่อมองไม่เห็นข้อดีของใครแล้วก็เลยไม่รู้จะไปเอาธรรมะมาจากใคร
23. **การมีความอ่อนน้อมถ่อมตน** คือการไม่อวดคือถือดี ไม่แบ่ง ไม่ยโสโอหัง รู้จักค่าของตนเอง ตรงตามความเป็นจริง พร้อมทั้งจะน้อมตัวลงรับเอาคุณความดีจากผู้อื่นมาใส่ตัวได้ คนที่มีความเคารพ รู้ว่าคนอื่นมีดีอะไร ถ้าหากขาดความอ่อนน้อมถ่อมตนเสียแล้ว ใจเขาจะพอง

ขึ้นแข่งขันที่ว่า ถึงใครจะแน่แต่ฉันก็หนึ่งเหมือนกันใจจะคอยแต่เบ่งคิดว่าตัวเก่งกว่าทุกที ก็เลยรับคุณธรรมของใครไม่ได้ เพราะคิดว่าตัวเก่งกว่าเสียแล้วนั่นเอง

24. **การมีความสันโดษ** คือเป็นคนรู้จักพอ รู้จักประมาณ สุขใจพอใจกับของของตน ทำให้จิตใจสงบ สามารถรองรับคุณธรรมจากผู้อื่น ได้เต็มที่
25. **การมีความกตัญญู** หมายถึงการรู้จักบุญคุณคนที่เคยให้ความช่วยเหลือ ใครเคยทำคุณอะไรไว้ให้ตัวก็ตระหนักซาบซึ้งถึงบุญคุณ พยายามหาทางตอบแทน ทำให้เป็นคนน่ารัก น่าเอ็นดู น่านับถือ ใครๆก็เมตตาอยากถ่ายทอดวิชาความรู้ คุณความดีต่าง ๆ ให้
26. **การฟังธรรมตามกาล** คือการขวนขวายหาเวลาฟังธรรมะหรือคำสอนจากผู้ทรงคุณธรรมในศาสนาที่นับถือ ในทุก ๆ โอกาสที่อำนวยให้ และอาศัยธรรมะหรือคำสอนที่ฟังนั้น ๆ มาเป็นกระจกส่องใจเราให้เห็นว่า ตัวเรามีคุณธรรมมากน้อยเพียงใด มีข้อบกพร่องตรงไหน จะได้ปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น
27. **การมีความอดทน** หมายถึงการรักษาปกติภาวะของตนไว้ได้ ไม่ว่าจะถูกกระทบกระทั่งด้วยสิ่งอันเป็นที่พึงปรารถนาและไม่พึงปรารถนาก็ตาม รวมไปถึงการทนแดด ทนฝน ทนร้อน ทนหนาว ทนความปวดเมื่อยทางกาย ทนต่อความเจ็บ ทนต่ออำนาจของกิเลส ทนสารพัดอย่าง
28. **การเป็นคนว่าง่าย สอนง่าย** คืออดทนต่อคำสั่งสอนได้ เมื่อมีผู้รู้แนะนำพร่ำสอนให้ ตักเตือนให้โดยชอบธรรมแล้ว ไม่แสดงท่าทีอึดอัดขัดใจ แต่น้อมรับฟังด้วยดี พูดย่าง ๆ ย่อมปฏิบัติตามคำสอนนั้นด้วยความเคารพอ่อนน้อม
29. **การใฝ่หาบุคคลตัวอย่างที่ดีเพื่อเอาเป็นแบบอย่าง** เช่นพระภิกษุ หรือผู้ทรงคุณธรรมของศาสนานั้น ๆ ที่สงบกาย สงบวาจา สงบใจ มีธรรมะหลาย ๆ ข้อ ถ้าอธิบายธรรมดาหลายคนเข้าใจยาก ไม่ค่อยจะยอมเชื่อ แต่พอเห็นสมณะหรือผู้ทรงคุณธรรม เห็นตัวอย่างแล้วก็เชื่อโดยไม่ต้องอธิบายก็มีมาก เช่น การไม่ให้ดื่มเหล้า ลักขโมย จะทำให้มีความสุข อธิบายมากมายก็ยังไมยอมเชื่อ เถียงคอปเป็นเอ็นว่าจะสุขไปได้อย่างไร มีข้อจำกัดสารพัด สู้คนไม่มีศีลไม่ได้สุขกว่า จะกินเหล้าก็กิน จะลักขโมยก็ลัก จะบีบคตบขยตามสบาย สุขกว่าเยอะ แต่พอเห็นสมณะหรือผู้ทรงคุณธรรมเข้านั้นแหละ ได้คิด “เอ! ท่านก็รักษาศีลนะ แล้วดูซิหน้าตาผิวพรรณท่านก็ผ่องใส อิ่มเอิบค้อมมีความสุขจริง ๆ” เท่านั้นแหละไม่ต้องอธิบาย เกิดความเข้าใจแล้ว
30. **การสนทนาธรรมตามกาล** คือ เมื่อเห็นตัวอย่างจากสมณะหรือผู้ทรงคุณธรรมแล้วเข้าใจธรรมะมากขึ้น แต่ถ้าหากยังมีข้อสงสัยอะไร ก็ให้ไปสนทนาซักถามจากท่านจนเข้าใจกระจ่าง หาธรรมะเบื้องสูงทั้งหลายใส่ตัวให้เต็มที่
31. **การทำความเพียรเพื่อเผากิเลส** คือ ความโลภ ความโกรธ และความหลงที่ทำให้เกิดความเร่าร้อน ออกไปจากใจของเรา

32. การประพฤติพรหมจรรย์ คือการประพฤติตามคุณธรรมต่าง ๆ ให้เคร่งครัด ธิปปลูกฝังลงในใจ เพื่อป้องกันไม่ให้กิเลสฟุ้งกลับมาอีก จนกระทั่งหมดกิเลส
33. การทำให้เห็นความจริงอันประเสริฐ คือเห็นความจริงเกี่ยวกับโลกและชีวิต นั่นคือความทุกข์ ความไม่สบายกายไม่สบายใจต่าง ๆ สาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ วิธีดับทุกข์ และวิธีปฏิบัติไปสู่ความดับทุกข์
34. การทำให้พ้นจากความทุกข์ คือการดับกิเลส ดับทุกข์ ให้เกิดความสุขอย่างแท้จริง
35. การที่มีจิตใจไม่หวั่นไหวในลาภ ยศ ชื่อเสียง การสรรเสริญเยินยอ และความสุขทางโลก คือมีความหนักแน่นเหมือนขุนเขา ไม่ยินดียินร้ายในลาภ ยศ สรรเสริญ สุข หรือความเสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทา ทุกข์อีกต่อไป
36. การที่มีจิตไม่โศก คือหลุดพ้นจากยางเหนียวแห่งบ่วงสินเหา ไม่ลุ่มหลง ในความรักอีกต่อไป มีใจที่อึดเหนี่ยว ไม่แห้งผาก ผ่องใส ไม่เศร้าหมอง
37. การที่มีจิตปราศจากกิเลส คือการที่กิเลสต่างๆ ทั้งหยาบทั้งละเอียดล่อนหลุดไปจากใจหมด เหมือนหยาดน้ำตกจากใบบัวอย่างนั้น
38. การที่มีจิตเกษม คือมีความสุข ปลอดภัยจากภัยอันตรายทั้งหลาย อันเนื่องจากการเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสาร สามารถตัดโยคะ เครื่องผูกมัดไว้ไว้ในภพทั้งสามได้ขาดสะบั้นโดยสิ้นเชิง จึงมีอิสระเต็มที่ มีใจที่สะอาดผ่องใสบริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง

ถึงแม้ว่าคุณธรรมและจริยธรรมเหล่านี้ถ้ามีอยู่ในตัวเราไม่ครบหมดทุกประการ แต่ก็ขอให้มืออยู่ข้างก็จะทำให้เรามีความสุข และยังมีมากเท่าใดชีวิตเราก็จะมีความสุขความสำเร็จมากขึ้นเท่านั้น อีกทั้งถ้าบุคคลในสังคมที่อยู่ร่วมกันเป็นบุคคลที่มีคุณธรรมจริยธรรมดังกล่าวนี้ก็จะทำให้สังคมนั้นมีความสุข สงบ และมีสันติ

การอยู่ร่วมกันในสังคม

การที่คนเราจะอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุขนั้นต้องนอกจากจะต้องมีคุณธรรมและจริยธรรมในตนเองแล้วยังต้องประพฤติปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับตำแหน่งในสังคมนั้น ๆ จึงได้มีการกำหนดให้ถือเอาตนเองเป็นศูนย์กลาง แล้วแบ่งคนรอบ ๆ ตนเองนั้นออกเป็นกลุ่มตามความสัมพันธ์ที่เขามีต่อเรา โดยแบ่งออกเป็น 6 กลุ่ม และสมมุติเรียกว่าทิศ ซึ่งมีอยู่ 6 ทิศ คือ

1. ทิศเบื้องหน้า หมายถึงกลุ่มบุคคลที่มีความสัมพันธ์กับเราในฐานะผู้ให้กำเนิด คือเป็น มารดา บิดาของเรา เป็นผู้ที่มีอุปการคุณแก่เรามาก่อน ซึ่งบุคคลในกลุ่มนี้ก็จะต้องมีหน้าที่ที่พึงปฏิบัติต่อเรา และเราก็จะต้องมีหน้าที่ที่จะต้องพึงปฏิบัติต่อบุคคลกลุ่มนี้แตกต่างกันไปจากบุคคลกลุ่มอื่น ๆ
  - 1.1 หน้าที่ของบิดามารดาพึงปฏิบัติเพื่อแสดงความรับผิดชอบต่อบุตรมี 5 ประการคือ
    - 1.1.1 ห้ามไม่ให้บุตรทำชั่ว

- 1.1.2 ส่งเสริมให้บุตรตั้งอยู่ในความดี คือ นอกจากสอนให้บุตรละบาปกรรมคือไม่ทำชั่วแล้ว ยังต้องส่งเสริมให้บุตรทำแต่ความดีตลอดไป
- 1.1.3 ใ้การศึกษา คือ ต้องให้บุตรมีความรู้สำหรับประกอบสัมมาอาชีพะ อบรมสั่งสอนให้บุตรเป็นคนดี เพื่อให้ครองตัวให้พ้นจากอบายมุขได้
- 1.1.4 หาผู้ครองที่เหมาะสมให้ คือ เป็นภาระในการช่วยกันพิจารณาภรรยาหรือสามีที่มีลักษณะนิสัยของมิตรแท้ให้บุตร
- 1.1.5 มอบทรัพย์สมบัติให้ในเวลาอันสมควร คือต้องมีทุนให้บุตรดำรงวงศ์ตระกูลไว้ได้

แท้จริง หน้าที่ของพ่อแม่มีได้จบอยู่เพียงแค่ตัวอักษรที่ปรากฏอยู่ 5 ประการนี้เท่านั้น แต่มีนัยที่แฝงอยู่มากมายคือ ใน 2 ข้อแรก เป็นความรู้ของ “การเป็นมนุษย์” พ่อแม่จะต้องสามารถแยกแยะระหว่างความดีความชั่วได้อย่างถ่องแท้ นั่นคือ พ่อแม่เองต้องมีสัมมาทิฐิ มิฉะนั้นจะไม่สามารถสอนลูกได้ตามหน้าที่ ขณะเดียวกันก็ต้องปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีด้วย ในข้อ 1.1.3 รวมทั้งข้อ 1.1.1 และข้อ 1.1.2 จะเกิดผลสัมฤทธิ์ได้ต่อเมื่อบุตรได้รับการฝึกอบรมในเรื่องความอดทนมาดีพอ ในข้อ 1.1.4 บุตรจะประสบความสำเร็จในด้านครอบครัว ต่อเมื่อตนเองสามารถเป็นมิตรแท้ด้วยในข้อ 1.1.5 บุตรจะรักษาทรัพย์สมบัติไว้ได้ ต่อเมื่อห่างไกลจากอบายมุข

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การที่มารดาบิดาจะทำหน้าที่ทั้ง 5 ข้อ ได้สำเร็จ ก็ต่อเมื่อตนเองมีความรู้ความสามารถดีพอที่จะอบรมบุตรได้ ความรู้อย่างน้อยที่พึงมีก็คือ 1) สัมมาทิฐิ 2) ความอดทน และ 3) ลักษณะนิสัยของมิตรเทียมและมิตรแท้ และที่แน่ ๆ ตัวเองจะต้องมีวินัย นั่นคือ จะต้องมีการเตรียมตัวเป็นพ่อแม่ที่ดีให้พร้อมตั้งแต่ก่อนแต่งงาน

- 1.2 หน้าที่ของบุตรที่พึงปฏิบัติเพื่อแสดงความรับผิดชอบต่อมารดาบิดา มี 5 ประการคือ
  - 1.2.1 ท่านเลี้ยงเรามาเราจะเลี้ยงท่านตอบ
  - 1.2.2 ช่วยทำการทำงานของท่าน บุตรจะทำได้สำเร็จก็ต่อเมื่อมีความอดทน มีความรับผิดชอบ และมีความรู้ความสามารถดีพอ
  - 1.2.3 ดำรงวงศ์ตระกูล คือ รักษาทรัพย์สมบัติที่บิดามารดามอบให้ไว้เป็นอย่างดี
  - 1.2.4 ประพฤติตนให้เป็นผู้สมควรรับมรดก หมายถึง เป็นคนดี ไม่เกี่ยวข้องกับอบายมุข 6 เป็นอย่างน้อย
  - 1.2.5 เมื่อท่านล่วงลับไปแล้วทำบุญอุทิศให้ท่าน เป็นการกระทำของบุตรที่มีสัมมาทิฐิ

บุตรจะมีความรับผิดชอบ และปฏิบัติหน้าที่ทั้ง 5 ประการ ได้สมบูรณ์ ก็เพราะได้รับการปลูกฝังอบรมวินัยจากพ่อแม่มาเป็นอย่างดีเป็นเบื้องต้นบุตรที่ปฏิบัติตนดีมีวินัยครบทั้ง 5 ประการ ได้ชื่อว่าบุตรปกป้องทิศเบื้องหน้าดีแล้ว

2 **ทิศเบื้องขวา** หมายถึงกลุ่มบุคคลที่มีความสัมพันธ์กับเราในฐานะผู้ให้การอบรมสั่งสอน ได้แก่ ครูบาอาจารย์ สมมุติชื่อว่า ทิศเบื้องขวา เพราะสมควรแก่ของที่เรานำไปบูชาหรือมอบให้

2.1 **หน้าที่ของครูอาจารย์ที่พึงปฏิบัติ เพื่อแสดงความรับผิดชอบต่อศิษย์ มี 5 ประการคือ**

2.1.1 **แนะนำให้เป็นศิษย์คนดี** คือ ให้ศิษย์มีคุณสมบัติตามเกณฑ์มาตรฐานของคนดีดังกล่าวแล้ว พร้อมทั้งต้องฝึกให้มีกิริยามารยาทงดงามทั้งกาย วาจา และใจ มีนัยครอบคลุมว่า ครูบาอาจารย์มีหน้าที่ห้ามศิษย์ทำความชั่วอยู่ด้วย

2.1.2 **สั่งสอนให้ศิษย์เรียนดี** คือ สอนให้คิดเป็น ทำเป็น สามารถนำสิ่งที่เรียนไปปฏิบัติในชีวิตจริง ทั้งในด้านศีลธรรม คุณธรรม และอาชีพ

2.1.3 **อบรมสั่งสอนศิษย์ในศิลปวิทยาทั้งหมดด้วยดี** หมายความว่า ครูต้องไม่หวังวิชาชีพ ตั้งใจถ่ายทอดวิชาชีพให้โดยไม่ปิดบัง ไม่เกรงว่าศิษย์จะมาเป็นคู่แข่งแย่งอาชีพของตนไป

2.1.4 **ยกย่องชมเชยความเก่งและความดีของศิษย์ให้ปรากฏในเพื่อนฝูง** การกระทำเช่นนี้ย่อมทำให้เกิดผลดีแก่ทั้ง 2 ฝ่าย คือฝ่ายศิษย์ก็มีความภูมิใจในคำยกย่องของอาจารย์ ขณะเดียวกันก็เป็นการประกันคุณภาพให้ศิษย์ด้วย สำหรับฝ่ายอาจารย์เอง ย่อมเป็นการแสดงความเป็นมิตรแท้ของตนให้ปรากฏแก่ทุกคนที่เกี่ยวข้อง

2.1.5 **ทำการป้องกันในทิศทั้งหลาย** หมายความว่า ความรู้ทั้งปวง ไม่ว่าจะความรู้ทางธรรมหรือวิชาชีพที่ครูถ่ายทอดให้แก่ศิษย์ด้วยความจริงใจ ด้วยเทคนิควิธีที่ชาญฉลาด ศิษย์ย่อมสามารถนำไปประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นคนดี สามารถผูกมิตรไว้ได้รอบทิศ เมื่อศิษย์สามารถปกป้องทิศทั้งหลายได้ ย่อมหมายถึงว่า ครูบาอาจารย์ได้ทำการป้องกันศิษย์จากภัยจากบุคคลรอบข้างให้แล้ว

2.2 **หน้าที่ของศิษย์ที่พึงปฏิบัติ เพื่อแสดงความรับผิดชอบต่อครูอาจารย์ มี 5 ประการคือ**

2.2.1 **แสดงความยอมรับนับถือในครูอาจารย์** เช่นการยืนตอนรับท่าน แสดงความพร้อมที่จะเรียนกับท่าน เพียงเท่านั้นก็สามารถให้กำลังใจแก่ครูอาจารย์ได้แล้ว

2.2.2 **คอยช่วยเหลือ** อำนวยความสะดวกให้แก่ท่าน ในขณะที่ท่านเข้าสอนในห้องเรียน

2.2.3 **เชื่อฟังคำสั่งสอนของท่าน** ประพฤติปฏิบัติตามคำสั่งสอนของท่าน

2.2.4 **ปรนนิบัติรับใช้** ตามแต่โอกาสจะอำนวย ทำให้ท่านมีเวลาและอารมณ์ในการเตรียมการสอนมากขึ้น

2.2.5 เรียนศิลปวิทยาด้วยความเคารพ คือเรียนให้รู้จริง ทำได้จริง เพื่อประโยชน์ของตนเอง และเพื่อเป็นเครดิตของครูอาจารย์ในกาลข้างหน้า

ศิษย์จะมีความรับผิดชอบ และปฏิบัติหน้าที่ได้ครบทั้ง 5 ประการ ก็เพราะครูเป็นคนดีจริง มุ่งอบรมสั่งสอนให้ศิษย์เป็นคนดี นอกจากนี้ศิษย์เองก็ต้องมีความรู้ความเข้าใจในศิลปวิทยาที่ครูบาอาจารย์สั่งสอน จนมั่นใจว่าตนจะนำไปประกอบอาชีพเลี้ยงชีวิตได้เป็นอย่างดี ศิษย์ที่ปฏิบัติตนดีมีวินัยครบทั้ง 5 ประการ ได้ชื่อว่าเป็นศิษย์ที่ปกป้องทิศเบื้องขวาดีแล้ว

3 ทิศเบื้องหลัง หมายถึงกลุ่มบุคคลที่มีความสัมพันธ์กับเราในฐานะที่ปรึกษาและคู่คิดใกล้ชิดที่สุด คือ ภรรยา หรือสามี สมมุติชื่อให้ว่าเป็นทิศเบื้องหลังเพราะสามารถติดตามเราได้อย่างใกล้ชิด

3.1 หน้าที่ของสามี ที่พึงปฏิบัติ เพื่อแสดงความรับผิดชอบต่อภรรยา มี 5 ประการคือ

- 3.1.1 ยกย่องว่าเป็นภรรยา สามีที่มีน้ำใจเป็นมิตรแต่ยอมแสดงการยกย่องภรรยาให้ปรากฏแก่สังคม
- 3.1.2 ไม่ดูหมิ่น เพราะสามีมีความรับผิดชอบในศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น จึงไม่ดูหมิ่นภรรยา
- 3.1.3 ไม่ประพฤตินอกใจ เพราะสามีเป็นคนดี ละกรรมกิเลส 4 ได้ ไม่พัวพันอยู่กับอบายมุข จึงไม่ยุ่งกับหญิงอื่น
- 3.1.4 มอบความเป็นใหญ่ให้ เพราะสามีมีความจริงใจและไว้วางใจ จึงมอบอำนาจในการบริหารครอบครัวให้
- 3.1.5 ให้เครื่องแต่งตัว เพื่อแสดงความรักและความจริงใจ และตอบแทนคุณความดีของภรรยา

สามีที่มีความรับผิดชอบและปฏิบัติหน้าที่ทั้ง 5 ประการได้สมบูรณ์ ก็เพราะได้รับการปลูกฝังอบรมจากมารดาบิดา ตลอดจนครูบาอาจารย์ให้เป็นคนดีมาตั้งแต่ก่อนแต่งงาน ผู้เป็นสามีที่ปฏิบัติตนดีมีวินัยครบทั้ง 5 ประการ ได้ชื่อว่าเป็นผู้ปกป้องทิศเบื้องหลังดีแล้ว

3.2 หน้าที่ของภรรยา ที่พึงปฏิบัติ เพื่อแสดงความรับผิดชอบต่อสามี มี 5 ประการคือ

- 3.2.1 จัดการงานดี หมายถึงบริการงานภายในบ้านได้เป็นที่เรียบร้อย การที่จะทำเช่นนี้ได้ นอกจากจะมีความรู้และความเอาใจใส่ในหน้าที่แม่บ้านแล้ว จะต้องมีความพื้นฐานจิตใจเป็นคนดีอีกด้วย

- 3.2.2 สงเคราะห์คนข้างเคียงสามี คุณสมบัติสำคัญของภรรยาที่จะปฏิบัติข้อนี้ได้สมบูรณ์ คือต้องไม่มีอคติ และมีน้ำใจของมิตรแท้จึงจะมีความปรารถนาดีต่อมารดาบิดา ตลอดจนญาติพี่น้องของสามี
- 3.2.3 ไม่ประพฤตินอกใจ เพราะละกรรมกิเลสและอบายมุขได้เป็นสำคัญ จึงไม่เกี่ยวข้องกับชายอื่นเรื่องชู้สาว
- 3.2.4 รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้ คุณสมบัติที่สำคัญของภรรยาที่จะปฏิบัติข้อนี้ได้คือ มีความรู้ในเรื่องการบริหารทรัพย์สมบัติหรือเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ
- 3.2.5 ขยันไม่เกียจคร้านในกิจทั้งปวง คุณสมบัติที่สำคัญของภรรยาในข้อนี้คือ ละอบายมุขได้เด็ดขาด

ภรรยาที่มีความรับผิดชอบสามารถปฏิบัติหน้าที่ทั้ง 5 ประการได้สมบูรณ์ ก็เพราะได้รับการปลูกฝังอบรมจากมารดาบิดา ตลอดจนครูบาอาจารย์ทั้งทางโลกและทางธรรม ให้เป็นคนดีมาตั้งแต่ก่อนแต่งงาน หญิงใดที่สามารถปฏิบัติตนดี มีวินัยครบทั้ง 5 ประการ ได้ชื่อว่าเป็นผู้ปิดป้องทิศเบื้องหลังดีแล้ว

4 ทิศเบื้องซ้าย เป็นกลุ่มที่มีความสัมพันธ์กับเราในฐานะผู้ร่วมงาน ร่วมอาชีพ คู่้นเคย รักใคร่นับถือ ถือเป็นมิตรสหาย สมมุติชื่อว่าทิศเบื้องซ้าย เพราะช่วยคุ้มครอง ป้องกันให้เรามีความสุขเป็นที่พึงเมื่อมีทุกข์

4.1 หน้าที่ของเราต่อมิตรสหาย

- 4.1.1 ให้ปันสิ่งของ คนมีสัมมาทิฐิ เห็นใจในความขาดแคลนและทุกข์ยากของผู้อื่น ย่อมมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อเพื่อน อีกทั้งเพื่อเป็นการผูกมิตรไมตรีไว้ได้ด้วย
- 4.1.2 กล่าววาจาเป็นที่รัก เพราะละกรรมกิเลสได้ และมีน้ำใจเป็นกัลยาณมิตร จึงพูดจากด้วยถ้อยคำไพเราะและจริงใจ
- 4.1.3 ช่วยเหลือประโยชน์ของเพื่อน เพราะมีคุณสมบัติของมิตรแท้ จึงมีน้ำใจอุปการะเพื่อน
- 4.1.4 วางตนสม่ำเสมอ หมายความว่า เป็นคนเสมอต้นเสมอปลาย เคยปฏิบัติต่อเพื่อนอย่างไรก็ไม่เปลี่ยนแปลง จะได้ดิบได้ดีมียศถาบรรดาศักดิ์สูงกว่าเพื่อนก็ตาม จะทำเช่นนี้ได้ก็เพราะมีน้ำใจของมิตรแท้

4.1.5 ไม่พูดจาหลอกลวงกัน เพราะละบาปกรรม 14 ได้ จึงไม่แก้งกล่าวให้คลาดความจริง ตัวเราจะสามารถปฏิบัติหน้าที่ทั้ง 5 ประการนี้ได้สมบูรณ์เพราะมีคุณสมบัติของมิตรแท้ เนื่องจากได้รับการปลูกฝังอบรมมาดีจากบิดามารดาผู้ปกครองในครอบครัว ตลอดจนครูบาอาจารย์ ถ้าตัวเราสามารถปฏิบัติตนดีมีวินัยครบ 5 ประการ ย่อมได้ชื่อว่า เป็นผู้ปิดป้องทิศเบื้องซ้ายดีแล้ว

4.2 หน้าทีของมิตรสหายต่อตัวเราได้กำหนดไว้ 5 ประการคือ

- 4.2.1 ป้องกันรักษามิตรผู้ประมาทแล้ว มิตรสหายคนใดก็ตาม เมื่อได้รู้ได้เห็นว่ เราประสบปัญหาเนื่องจากความประมาท เลินเล่อ ไม่ใช่สันดานเลวของเรา แล้วไม่ช่วยเหลือ ฟังรู้เถิดว่เขาไม่ใช่มิตรแท้ เขาเป็นศัตรูในคราบมิตร
- 4.2.2 รักษาทรัพย์ของมิตรผู้ประมาทแล้ว ฟังรู้เถิดว่ มิตรเช่นนี้ คือ มิตรแท้
- 4.2.3 เป็นที่พึ่งเมื่อคราวมีภัย เขาเป็นมิตรแท้ จึงยินดีเป็นที่พึ่งให้เรา
- 4.2.4 ไม่ละทิ้งในยามวิบัติ นี้คือลักษณะนิสัยของกัลยาณมิตรอย่างแท้จริง
- 4.2.5 นับถือตลอดวงศ์ตระกูลของมิตร มิตรสหายที่ให้เกิดริเคาพ่นับถือบุพการีของเรา บุตรหลานของเรา ว่เป็นเสมือนญาติพี่น้องเขา ย่อมแสดงว่ เขาเป็นมิตรแท้ของเรา

จะเห็นว่า การประพฤติปฏิบัติทั้ง 5 ประการนี้ เป็นพฤติกรรมของกัลยาณมิตรอย่างแท้จริง เมื่อได้พบมิตรแท้เช่นนี้แล้ว เราก็ควรคบหาสมาคมให้ใกล้ชิด

5 **ทิศเบื้องล่าง** เป็นกลุ่มที่มีความสัมพันธ์กับเราในฐานะผู้ช่วยงานและการประกอบอาชีพของเรา สมมุติชื่อว่า ทิศเบื้องล่าง เพราะเป็นผู้อยู่ได้บังคับบัญชาหรือลูกจ้างของเรา

5.1 หน้าทีของนายจ้าง ฟังปฏิบัติเพื่อแสดงความรับผิดชอบต่อลูกน้อง มี 5 ประการคือ

- 5.1.1 จัดการงานให้สมควรแก่กำลัง คือให้เหมาะสมกับกำลังตามวัยและเพศ ตลอดจนความถนัดและความสามารถ เพื่อให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพ
- 5.1.2 ให้อาหารและรางวัล ให้ค่าจ้างแรงงานพอเหมาะสมถูกต้องตามกฎหมายแรงงาน มีการขึ้นเงินเดือนและจ่ายโบนัสสำหรับลูกจ้างที่อยู่ในชายคาเดียวกัน ก็จัดอาหารให้ตามความเหมาะสม ไม่อดอยาก นายจ้างที่มีพฤติกรรมเช่นนี้ย่อมเป็นผู้สะอาดดีได้ละกรรมกิเลสได้
- 5.1.3 ดูแลรักษายามเจ็บป่วย หมายถึงอนุญาตให้ลาพักผ่อนได้ และให้ความสนใจถามข่าวคราวความเจ็บไข้ของลูกน้อง และให้ความช่วยเหลือ แสดงถึงความเป็นมิตรแท้ของตัวหัวหน้า
- 5.1.4 แจกของมีรสชาติแปลกประหลาดให้กิน หมายถึงจัดการเลี้ยงฉลองตามวาระโอกาสพิเศษให้แก่ผู้ได้บังคับบัญชาหรือลูกน้อง ซึ่งจะมีผลดีในเชิงจิตวิทยาการปกครอง และการบริหารงานตามมากมายน
- 5.1.5 ให้หยุดตามโอกาส หมายถึงให้หยุดงานตามวันหยุดประจำและวันหยุดนักขัตฤกษ์ ตลอดจนวันสำคัญของชาติและศาสนาซึ่งมีการกำหนดให้หยุดเป็นประเพณี หัวหน้า ผู้บังคับบัญชา หรือนายจ้างที่มีความรับผิดชอบและปฏิบัติหน้าที่ทั้ง 5 ประการดังกล่าวได้สมบูรณ์ ก็เพราะมีจิตเมตตากรุณา ไม่มีจิตคิดเบียดเบียนผู้อื่น

เพื่อผลประโยชน์ของตน กล่าวโดยสรุปก็คือ เพราะเป็นนายจ้างที่มีลักษณะนิสัยของมิตรแท้ซึ่งนิสัยเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อได้รับการหล่อหลอม ปลูกฝังการอบรมจากครอบครัวโรงเรียน ตลอดจนสถาบันการศึกษามาแต่เยาว์วัย

ผู้ปฏิบัติตนดีมีวินัยครบทั้ง 5 ประการ ได้ชื่อว่าเป็นผู้ปิดป้องทิศเบื้องล่างดีแล้ว

5.2 **หน้าที่ของผู้ได้บังคับบัญชาพึงปฏิบัติ เพื่อแสดงความรับผิดชอบต่อผู้เป็นนาย มี 5 ประการ**
คือ

5.2.1 เริ่มทำงานก่อนนาย

5.2.2 เลิกทำงานหลังนาย

ลูกน้องที่มีพฤติกรรมใน 2 ข้อนี้ แสดงว่ามีความรับผิดชอบต่อหน้าที่การงานเป็นอย่างดี มีความเคารพยกย่องต่อหัวหน้าอย่างจริงใจ ไม่มีเจตนาที่จะเอาการประพฤติปฏิบัติของตนมาเป็นเงื่อนไขให้เจ้านายปูนบำเหน็จรางวัล

5.2.3 ถือเอาแต่ของที่นายให้ เพราะควบคุมตัวเองให้ละกรรมกิเลสได้ จึงไม่หยาบฉวยหรือลักขโมยทรัพย์สินของหัวหน้า

5.2.4 ทำการงานให้ดีขึ้น หมายถึงทุ่มสุดใจทำงานในหน้าที่เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดโดยไม่ต้องมีเงื่อนไขต่อรองขอบำเหน็จรางวัลจากหัวหน้า ลูกน้องประเภทนี้แสดงว่ามีความน้ำใจเป็นบัณฑิตโดยแท้

5.2.5 นำเกียรติคุณของนายไปสรรเสริญ ลูกน้องที่มีพฤติกรรมเช่นนี้ ก็เพราะมีความจงรักภักดีต่อนาย มองเห็นนายเหมือนพ่อแม่หรือญาติของตนเอง

โดยทั่วไปแล้ว ผู้บังคับบัญชาคือผู้ให้คุณให้โทษแก่ผู้ได้บังคับบัญชา การที่ลูกน้องจะมีความรับผิดชอบปฏิบัติหน้าที่ทั้ง 5 ประการได้สมบูรณ์ ก็เพราะหัวหน้าให้คุณแก่เขาก่อนเป็นสำคัญ เขาจึงแสดงการตอบแทนด้วยการปฏิบัติตนทั้ง 5 ประการดังกล่าว

6 **ทิศเบื้องบน** เป็นกลุ่มที่มีความสัมพันธ์กับเราในฐานะให้การอบรมสั่งสอนศีลธรรม ได้แก่ สมณพราหมณ์ ผู้นำในศาสนาต่าง ๆ สมมุติชื่อว่า ทิศเบื้องบน เพราะตั้งอยู่ด้วยคุณธรรม

6.1 **หน้าที่ของสมณะ หรือผู้นำทางศาสนา พึงปฏิบัติ เพื่อแสดงความรับผิดชอบต่อญาติโยม**
ทั้งหลายมี 6 ประการคือ

6.1.1 ห้ามทำความชั่ว

- 6.1.2 ให้ตั้งอยู่ในความดี
- 6.1.3 อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจงาม หมายถึง การแผ่เมตตาให้ญาติโยมอยู่เย็นเป็นสุขโดยทั่วกัน หรือบางครั้งอาจพาเพื่อนไปเทศน์เพื่อให้บุคคลเหล่านั้นมีโอกาสฟังธรรม
- 6.1.4 ได้ฟัง (ธรรม) สิ่งที่ยังไม่เคยฟัง หน้าที่สำคัญยิ่งของพระภิกษุหรือผู้นำทางศาสนาต่าง ๆ ที่ฟังมีต่อสังคมคือ การให้การศึกษาด้านธรรมะ หรือสอนวิชาความเป็นมนุษย์ ให้ เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขในชีวิต
- 6.1.5 อธิบายสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง ถ้าจะแสดงธรรมซ้ำของเก่า ก็ควรจะเป็นการอธิบายขยายความให้ละเอียดยิ่งขึ้น เพื่อให้ผู้ฟังมองเห็นนัยต่าง ๆ ของธรรมะแต่ละเรื่อง แล้วเกี่ยวเชิญให้นำไปประยุกต์ใช้ หรือแก้ปัญหาในชีวิตจริงได้
- 6.1.6 บอกทางสวรรค์ให้ วิถีทางไปสู่สวรรค์นั้นมีทางเดียว คือ การประพฤติปฏิบัติตนเป็นบัณฑิตหรือคนดี หน้าทีประการที่ 6 นี้ ต้องถือเป็นหน้าที่พิเศษ เพราะบุคคลในทิสอื่นๆ ไม่สามารถทำได้

จากหน้าที่ทั้ง 6 ประการดังกล่าวนี้ย่อมเห็นได้ชัดว่าหน้าที่ที่ฟังประพฤติปฏิบัติเพื่อแสดงความรับผิดชอบต่อสังคม คือ การปลูกฝังอบรมบุคคลให้เป็นบัณฑิตหรือคนดี นับว่าเป็นภาระหรือหน้าที่อันตรงเกียรที่ยิ่ง

6.2 หน้าที่ของคฤหัสถ์ ฟังประพฤติปฏิบัติต่อพระสงฆ์หรือผู้นำทางศาสนาของตนมี 5 ประการ คือ

- 6.2.1 ปฏิบัติต่อท่านด้วยจิตเมตตา
- 6.2.2 พுகกับท่านด้วยจิตเมตตา
- 6.2.3 คิดต่อท่านด้วยจิตเมตตา
- 6.2.4 ให้การต้อนรับด้วยความเต็มใจ
- 6.2.5 ถวายทานเนื่องนิตย์

ดังนั้น คฤหัสถ์ฟังปฏิบัติหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ เพื่อความสงบร่มเย็นของมวลสมาชิกโดยรวมตลอดจนชาติบ้านเมืองสืบไป

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ทิส 6 นั้น หมายถึงบุคคลต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์กับเราไม่มีใครจะมีชีวิตอยู่ตามลำพังได้โดยไม่เกี่ยวข้องกับบุคคลที่เป็นสิ่งแวดล้อมในทิสทั้ง 6 และไม่ว่าใครก็ตามแม้จะมีการคบหาสมาคมกับบุคคลจำนวนมากมายเพียงใด เมื่อนำบุคคลเหล่านั้นมาจัดกลุ่มแล้ว ก็จะไม่เกิน 6 กลุ่ม ดังกล่าวแล้ว และถ้าบุคคลในแต่ละกลุ่มได้ทำหน้าที่ของตนอย่างดีแล้วก็ย่อมจะอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข สังคมก็เป็นสุข

สรุปคือเราต้องตระหนักรู้ว่าแม้ในปัจจุบันจะมีกระแสความเปลี่ยนแปลงด้านคุณธรรมและจริยธรรม ที่ผลักดันให้คนมีความเห็นแก่ตัวมากขึ้น แต่หากเรามีความยึดถือในหลักคุณธรรม และมีระเบียบปฏิบัติที่ดีดังเช่นแนวคิดของเรื่องทิส 6 แล้ว การดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกันในสังคมจะง่ายยิ่งขึ้น มีการกำหนดขอบเขตพฤติกรรมว่าอะไรทำได้ อะไรทำไม่ได้อย่างชัดเจนแล้ว เมื่อมีเหตุการณ์ล่อแหลมเกิดขึ้น คุณจะจัดการเหตุการณ์เหล่านั้นได้ง่ายมาก

บรรณานุกรม

1. พระภิกษุวิริยคุณ (เผด็จ ทัดตชีโว) : คัมภีร์คู่วิกฤตชาติ
2. พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ : มงคลชีวิต ฉบับ “ทางก้าวหน้า”
3. โทนี บูซาน: *พลังความฉลาดเชิงจิตวิญญาณ*. (สำนักพิมพ์ขวัญข้าว, มีนาคม 2548)
4. ประเวศ วะสี: *ศักดิ์ศรีแห่งความเป็นคน ศักยภาพแห่งความสร้างสรรค์* (สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, มีนาคม 2541)
5. พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต): *ธรรมนุญชีวิต : พุทธจริยธรรม เพื่อชีวิตที่ดีงาม* (กองทุนอริยมรรค, 2545)
6. ลอเรนซ์ จี โบลท์: *งานแห่งชีวิต คู่มือแสวงหาวิสัยทัศน์และเป้าหมายเพื่อการสร้างสรรค์* (สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, สิงหาคม 2545)
7. De Bono, Edward: *De Bono's Thinking Course* (Facts on File, 1994)
8. De Bono, Edward: *The Six Values Medals* (Random House, 2005)